

works during the reporting year, information about the number of students and their allocation in classes, and the schoolmasters' teaching load. A valuable information from the history of Chernihiv Theological Seminary contains an official correspondence with the government of religious institutions.

The third group of used sources is represented with judicial investigative documents (interrogation protocols, testimonies, investigative conclusions, verdicts, official correspondence). Identified investigative materials allowed to reconstruct the activities of secret clubs, where were students of Chernihiv Theological Seminary.

The fourth group of used sources consists of periodicals, first of all «Chernigovskie eparchialnye izvestiya» (1861–1911) and «Vera i zhyzn» (1911–1917). Reports about the activity of Chernihiv Theological Seminary were regularly published there.

The fifth group are memoirs of students and teachers of Chernihiv Theological Seminary. The memoir literature is an important source of historical knowledge as a bearer of a historical memory of the society and human consciousness.

The sixth group include epistolary sources.

Consequently, despite the loss of a large part the Chernihiv Seminary archive, a comprehensive analysis the array of written sources allows us to find out main stages in the history of Chernihiv Theological Seminary and determine its place in a development of education, science and culture of the northern Left Bank.

Key words: Chernihiv Theological Seminary, legislative acts, clerical documentation, periodicals, memoirs.

REFERENCES

1. Alexander Fedorovich Kistyakovskiy. (1895). (Bibliografichnyi narys z uryvkom z rukopysnoi avtobiografii yoho) [Bibliographic sketch, with an excerpt from a handwritten autograph of his]. *Kyivska starovyna – Kyiv Antiquity*, 1, pp. 1–43. [in Russian].
2. Spohady Yosyfa Samchevskoho (1893). [Memoirs by Yosyf Samchevskii]. *Kyivska starovyna – Kyiv Antiquity*, 12, pp. 353–375. [in Ukrainian].
3. G.B. (1915). Chernihivska seminarii 50 rokiv tomu [Chernihiv seminary 50 years ago]. *Vira i Zhyzn – Faith and Life*, 5–6, pp. 77–98. [in Ukrainian].
4. Derzhavnyy arhiv Chernihivskoi oblasti (dali DACHO), f. 682, op. 1, spr. 1.
5. DACHO, f. 682, op. 1, spr. 4.
6. DACHO, f. 682, op. 1, spr. 12.
7. DACHO, f. R-1495, op. 1, spr. 114.
8. DACHO, f. R-1495, op. 1, spr. 115.
9. Kovalevskiy, M. (1960). *Pry dzherelakh borotby [At the sources of struggle]*. Miunkhen : Innsbruk. [in Ukrainian].
10. Kulzhynskii, I. (1877). Spohady starinoho Chernihivskoho seminarysta [Memoirs of an old Chernihiv seminarian]. *Chernihivskie yeparkhialnye izvestiia – Chernihiv diocesan information*, 8, Chast neofitsialnaia, pp. 210–221. [in Ukrainian].
11. Yevheniia Markhovska, Oleksandr Tarasenko. (Comps.) (2010). *Polonskyi M. Spohady sviashchennyka [Memoirs of a priest]*. Kyiv. [in Ukrainian].
12. Rosiiskyy derzhavnyi istorychnyy arkhiv u Sankt-Peterburzi, f. 797, op. 9, spr. 18.
13. *Svod ustavov i proektov ustavov dukhovnykh seminariy 1808–1814, 1862, 1867, 1884 i 1896 rr.* (1908). Sankt-Peterburg. [in Russian].
14. Tychyna, P. (1973). *Z mynuloho – v maibutnie [From the past to the future]*. Kyiv : Dnipro. [in Ukrainian].
15. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyy arkhiv Ukrainy v m. Kyievi (dali TsDIAK Ukrainy), f. 317, op. 1, spr. 5015.
16. TsDIAK Ukrainy, f. 711, op. 2, spr. 2988.
17. TsDIAK Ukrainy, f. 711, op. 2, spr. 3127.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.

УДК 908(477.51–25)

Д.М. Матвієнко

УЧАСТЬ П.М. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННІ XIV ВСЕРОСІЙСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО З'ЇЗДУ У ЧЕРНІГОВІ

Стаття присвячена XIV Археологічному з'їзду, що проходив у Чернігові за підтримки історика, краєзнавця, гласного Чернігівської міської думи П.М. Добровольського (1871–1910). На основі системного аналізу джерел та літератури розглянуто його внесок в організацію з'їзду, пошук фінансового забезпечення та систематизацію фондів. Було висвітлено етапи підготовки П.М. Добровольського до презентації археологічних, архівних та фольклорних матеріалів. Загальне уявлення про колекцію з'їзду складено на основі «Каталога виставки XIV Археологічного съезда в г. Чернигове», складеного П.М. Добровольським.

У статті розкрито практичну діяльність вченого як члена Чернігівської губернської вченої архівної комісії при підготовці до з'їзду на основі місцевих видань «Черниговское слово», «Черниговские губернские ведомости».

Ключові слова: XIV Археологічний з'їзд, П.М. Добровольський, музейні фонди, виставка, Чернігівська губернська вчена архівна комісія.

XIV Археологічний з'їзд проходив у Чернігові 1–12 серпня 1908 р. У його роботі брали участь професор Самоквасов, історик Ловайський, директор Санкт-Петербурзького Археологічного інституту Покровський, професор Трутовський та інші [3, с. 686].

Історію підготовки до з'їзду у своїх працях висвітлювали О. Коваленко, О. Черненко Л. Ясновська, С. Щербина, але ґрунтовної праці, присвяченої внеску П.М. Добровольського у проведення цієї події, поки що немає. У статті ми намагаємось частково виправити ситуацію. Вивчення біографій та наукового доробку вчених XIX–XX ст. дозволяє збагатити українську історіографію та відновити історичну пам'ять.

Відкриття з'їзду відбулось 1 серпня о 2 год. дня. Перед його початком був проведений молебень Преосвященного Антонія, єпископа Чернігівського та Ніжинського, і соборного духовництва. Розпочати з'їзд доручили Міністру народної освіти П. Погодіну. Далі слово було надане чернігівському губернатору Н. Родіонову та запрошеним гостям. Після всіх виступів підсумок підвів П. Добровольський, який представив звіт про діяльність місцевого комітету з організації з'їзду та підготовлену виставку [4, с. 688].

Засідання проводились в приміщенні губернського дворянського зібрання і дворянського пансіону-притулку. Було заслухано близько 90 доповідей.

Наукові засідання розпочались 2 серпня і відбувались вранці і ввечері. Для зручності вони поділялись на секції, які проходили одночасно. На думку Петра Добровольського, найважливішими і найцікавішими були доповіді, пов'язані з Чернігівщиною. До таких він відніс виступи Самоквасова «Про северянскую землю и северян за гордищами и могильниками», Горностаева «Архитектура давних храмов Чернигова до монгольского времени», Айналова «Архитектура Черниговских храмов», Міллера «Лотос в малороссийском орнаменте» та інші [3, с. 720].

Програмою було передбачено обговорення багатьох

питань, у тому числі історії цехового ремесла. Так, Петро Михайлович Добровольський виступив з доповіддю «Цехи и братства Черниговской губернии» [20, с. 152].

Упродовж роботи з'їзду Добровольський виголосив п'ять рефератів. У першому виступі «Об иконостасе Введенской церкви архиерейского дома в Троицком монастыре» [10] він наголосив, що іконостасу XVII–XVIII ст. загрожує повна реставрація, яка пошкодить первісний вигляд пам'ятки, і просив учасників з'їзду допомоги у збереженні рідкісної цінності Чернігівщини [10, с. 88].

Другий реферат «Об Олеговом поле и пещерах Елецкого монастыря» [11] базувався на літописних свідченнях, присвячених походу Ізяслава на Чернігів, та всіх доступних на той час матеріалах. Вчений зробив висновок, що Олегове поле розташоване на місці сучасного села Льгове (біля р. Білоус) [11, с. 88].

Щодо Єлецьких печер історик зауважив, що, базуючись на архівних матеріалах, можна вважати Антонія Печерського не причетним до їх заснування. «Теперешние пещеры в Елецком монастыре представляют простые монастырские погребы» [11, с. 88].

Третій виступ мав назву «Отчет о деятельности Черниговского предварительного комитета» [13, с. 51]. Добровольський, як секретар Чернігівського відділу Попереднього комітету доповів, що найскладніше всього було зацікавити громадськість та привернути увагу громадян до з'їзду. Він подякував за підтримку меценатам, губернському (1250 руб.), повітовому земствам, міській думі (1000 руб.) та особливо Д. Самоквасову, який виділив на потреби з'їзду 700 руб. Цим коштом було надруковано «Труди комісії», видано «Каталог виставки» та ін. «Местные силы и слабы и малы», – заявив Петро Михайлович і подякував колегам з інших губерній за надані для виставки експонати [13, с. 51].

У наступному рефераті «План Чернигова до расплачивания в начале XIX века» [14] вчений надав рукописний план XIX ст., на якому було вказано старе і нове планування міста за 1805 р. Було представлено кордони старого замку з трьома воротами – Любецькими, Миколаївськими, Погорілими. Історик розповів про поступове заселення міста і виникнення нових районів (Нове Місто, Могилки, Третьак та ін.) [14, с. 115].

Хоча на підготовчому етапі не вдалось провести розкопки, але все ж таки завдяки зусиллям П. Добровольського та Д. Самоквасова відбулись показові розкопки на Болдиній горі та старому кладовищі в Берізках [21, с. 108].

Петро Михайлович Добровольський зазначав, що саме завдяки таким напрацюванням чернігівці мають змогу дізнатись багато цікавинок про своє рідне місто. Також він виголосив наступні свої доповіді: «Где находились старинные несуществующие ныне храмы города Чернигова» [3, с. 682], «Ненормальное положение губернских ученых архивных комиссий и желательность их реорганизации» [9] та «Черниговская печать в XVII–XVIII вв.» [15].

6 серпня засідання не проводилось, адже святку-

валось 1000-ліття першої літописної згадки про Чернігів. У цей день в Спасо-Преображенському соборі було проведено богослужіння, після чого розташовані в місті війська пройшли маршем по центральній площі [6, с. 77]. Було зібрано і представлено не лише археологічні, а й архівні, фольклорні матеріали. Загальне уявлення про колекцію можна отримати, ознайомившись з «Каталогом», складеним П. Добровольським [7].

У роботі з'їзду брали участь 282 особи, в тому числі 125 офіційних депутатів від університетів, наукових товариств, архівних і музейних закладів багатьох міст країни, а також із Кракова та Праги [2, с. 682].

На виставці, яка створювала досить повне уявлення про старожитності всієї Лівобережної України, експонувалися також пам'ятки з музею губернської архівної комісії, Чернігівського єпархіального давньосховища і музею українських старожитностей В.В. Тарновського. Крім того, свої колекції представили музей Глухівського повітового земства, Полтавське, Київське, Орловське церковні історико-археологічні товариства. Виставка складалась з семи відділів: церковні старожитності, історія первісності, історичний відділ, стародруки, відділ рукописів, нумізматики, етнографічний відділ. Провідне місце на виставці належало відділу церковних старожитностей. Зібрані в ньому ікони, хрести, ризи та інші культові речі давали можливість уявити картину розвитку мистецтва України XVII–XVIII ст., коли воно було під сильним впливом заходу [3, с. 686].

Аналізуючи експонати виставки, можна було прослідкувати як іноземні форми, внесені до українського мистецтва, поступово інтегрувались до місцевої мистецької техніки [3, с. 687]. В історичному відділі були представлені портрети багатьох ієрархів та дворян кінця XVII, XVIII, XIX ст. [3, с. 688].

Велику кількість предметів містив відділ рукописів: старовинні книги, синодики, автографи гетьманів, полковників, грамоти польських королів, плани міст тощо [3, с. 688].

У вільний від засідань час науковці й гості міста оглядали і вивчали ризницю Троїцького Архієрейського будинку, Антонієві печери й Іллінську церкву, Єлецький Успенський монастир. Завдяки зусиллям Добровольського були проведені показові археологічні розкопки на Болдиній горі та Старому кладовищі в Берізках [2, с. 140].

12 серпня відбулось офіційне закриття з'їзду. Підсумовуючи його роботу, було оголошено, що виставку відвідало більше 10000 чоловік [4, с. 725].

Особливістю Чернігівського з'їзду, на думку історика О. Коваленка, стала його регіональна направленість. Дві третини рефератів присвячувались історії Чернігівщини та частково сусідньої Полтавщини. Також помітною була активна участь місцевих науковців, краєзнавців та любителів старовини з Чернігівщини, Ніжина, Новгорода-Сіверського, Остра та інших населених пунктів [16, с. 125].

Організація такої масштабної події була перемогою

Петра Михайловича Добровольського: «Черниговский Археологический Съезд сделал попытку соединенными учеными силами сбросить завесу, скрывающую далекое прошлое Чернигова» [4, с. 720].

Після закриття з'їзду частина колекції перейшла у власність музею. Завдяки активній позиції вченого було засновано історичний музей і прийнято рішення про його об'єднання з музеєм Чернігівської губернської вченої архівної комісії [8, с. 7]. Музей комісії містив церковні старожитності, колекцію ікон, хрестів, гравюр та побутові цінності (портретна галерея, колекція монет та ін.) [18, с. 42].

П.М. Добровольський був членом комісії по підготовці XV Археологічного з'їзду в Новгороді, що мав відбутися 22 червня 1911 р. [17]. Він також неодноразово зазначав про необхідність вивчення Любеча як одного з найважливіших пунктів княжого періоду, входив до складу комісії, що готувала перелік історичних місць Чернігівщини, які у першу чергу потребували досліджень.

Фактично діяльність П.М. Добровольського у царині археології завершилась його участю, як представника комісії, в роботі підготовчого комітету XV Археологічного з'їзду в Москві [19, с. 39].

Роль, яку П. Добровольський відіграв у проведенні Чернігівського археологічного з'їзду, була визнанням його роботи. На жаль, саме після з'їзду з'являються перші згадки про погане самопочуття науковця – багато сил та енергії було витрачено для його проведення. За спогадами колег, стрес підірвав здоров'я Петра Михайловича. Але, як зазначили учасники архівної комісії, «благодаря ученому значительно пополнились и расширились музей, архив, библиотека, выпущено несколько томов Трудов и других изданий, производились археологические раскопки, велась охрана памятников старины. Наконец он же заботился о материальном благосостоянии Комиссии, которая теперь пользуется от города приличным помещением, отоплением, освещением и проч.» [12, с. 1].

Отже, П.М. Добровольський зробив великий внесок в організацію XIV Всеросійського археологічного з'їзду, а відтак – у розвиток історичної науки Чернігівщини. Саме він був одним з ініціаторів проведення з'їзду у Чернігові, домігся фінансової підтримки не тільки від меценатів, а й від органів місцевого самоврядування. Завдяки його плідній праці вдалось зібрати колекцію виставки з експонатів архівної комісії та приватних фондів, зацікавити пересічних чернігівців вивчати історію рідного краю.

ДЖЕРЕЛА

1. Арендар Г. Пам'ятки XIV Археологічного з'їзду в зібранні Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарнавського. *Скарбниця української культури*. 2009. Вип. 11. С. 163–175.
2. Блакитний М.М. Підготовка і проведення XIV Всеросійського археологічного з'їзду за матеріалами часопису «Черниговские епархиальные известия». *Скарбниця української культури*. 2009. Вип. 11. С. 136–140.
3. Добровольский П.М. Археологический съезд в г. Чернигове. *Прибавление к Черниговским епархиальным ведомостям*. 1908. № 17. С. 681–688;
4. Добровольский П.М. Археологический съезд в г. Чернигове. *Прибавление к Черниговским епархиальным ведомостям*. 1908. № 18. С. 717–725.

5. Добровольский П.М. Известия XIV Археологического съезда в г. Чернигове № 6. Типография Губернского Земства. 1908. С. 77

6. Добровольский П.М. Старопечатные львовские книги в Черниговской губернии. Труды Черниговского Археологического Съезда в Чернигове под ред. Уваровой. 1911. Т. 3. С. 29

7. Добровольский П.М. Каталог выставки XIV Археологического съезда в г. Чернигове. Типография Черниговской губернии. 1908. 508 с.

8. Добровольский П.М. Краткий отчет об организации и деятельности Черниговского предварительного комитета по устройству XIV археологического съезда (Приложения). Труды Черниговского предварительного комитета по устройству XIV Археологического съезда. 1908. С. 1–8.

9. Добровольский П.М. Ненормальное положение губернских ученых архивных комиссий и желательность их реорганизации. Труды Черниговского Археологического Съезда в Чернигове под ред. Уваровой. 1911. Т. 3. С. 30.

10. Добровольский П.М. Об иконостасе Введенской церкви архиерейского дома в Троицком монастыре. Труды Черниговского Археологического Съезда в Чернигове под ред. Уваровой. 1911. Т. 3. С. 88

11. Добровольский П.М. Об Олеговом поле и пещерах Елецкого монастыря. Труды Черниговского Археологического Съезда в Чернигове под ред. Уваровой. 1911. Т. 3. С. 88

12. Добровольский П.М. Отчет о деятельности за 1910 г. Черниговская губернская архивная комиссия. Типография губернского земства. 1911. С. 1–32.

13. Добровольский П.М. Отчет о деятельности Черниговского предварительного комитета. Труды Черниговского Археологического Съезда в Чернигове под ред. Уваровой. 1911. Т. 3. С. 51.

14. Добровольский П.М. План Чернигова до распланирования в начале XIX века. Труды Черниговского Археологического Съезда в Чернигове под ред. Уваровой. 1911. Т. 3. С. 115

15. Добровольский П.М. Черниговская печать в XVII–XVIII вв. Труды Черниговского Археологического Съезда в Чернигове под ред. Уваровой. 1911. Т. 3. С. 28

16. Коваленко О.Б. XIV Археологический съезд и развитие исторического исследования на Черниговщине. Проблемы археологии Южной Руси. Материалы историко-археологического семинара «Чернигов и его округа в IX–XIII вв.» Киев, 1980. С. 123–128.

17. Правила пятнадцатого археологического з'їзду в Новгороді та протоколи засідань Попереднього Комітету 3–6 січня 1909 р. Москва, 1909. с. 126.

18. Самойленко А.Г. Из истории музейного дела в Черниговской губернии кон. XIX – нач. XX вв. *Вопросы музеологии*. 2012. Вып. 2 (6). С. 40–49.

19. Черненко О., Ясновська Л. Археологічні дослідження П.М. Добровольського на Чернігово-Сіверщині. *Сіверянський літопис*. 1999. № 5. С. 34–40.

20. Щербина С. Цехові реліквії на виставці XIV Археологічного з'їзду. *Скарбниця української культури*. 2009. Вип. 11. С. 151–154.

21. Ясновська Л. Дмитро Якович Самоквасов та XIV Археологічний з'їзд. *Скарбниця української культури*. Чернігів, 2009. Вип. 11. С. 105–112.

Matviienko D.M. Participation of P.M. Dobrovolsky in the organization and holding of the XIV All-Russian archaeological congress in Chernihiv

The article is devoted to the XIV Archaeological Congress, which was held in Chernihiv with the support of the historian, local historian, member of the Chernihiv City Duma P. M. Dobrovolsky (1871–1910). At the present stage of development of Ukrainian Science, interest in the origins of Ukrainian history is growing. Based on a systematic analysis of sources and literature, his contribution to the organization of the Congress, the search for financial support and the systematization of funds are considered. The stages of preparation of P.M. Dobrovolsky for the presentation of archaeological, archival and folklore materials were highlighted. The general idea of the Congress collection is based on the «catalog of the exhibition of the XIV Archaeological Congress in Chernihiv» compiled by P.M. Dobrovolsky. The XIV Archaeological Congress was held in Chernihiv on August 1–12, 1908. Such prominent figures as Professor Samokvasov, historian Ilovaisky, director of the St. Petersburg Archaeological Institute Pokrovsky, professor Trutovsky and others were present. The article reveals the practical activity of the scientist as a member of the Chernihiv provincial scientific archival Commission in preparation for the Congress on the basis of local publications «Chernihiv provincial Vedomosti», «Chernihiv provincial Vedomosti». The study of biographies and scientific heritage of scientists of the XIX–XX centuries allows us to enrich Ukrainian historiography and restore historical memory. The paper reconstructs the process of Dobrovolsky's formation as an authoritative scientist, identifies the factors that influenced the formation of his scientific views.

Key words: XIV Archaeological Congress, P.M. Dobrovolsky, museum funds, exhibition, Chernihiv provincial scientific archival Commission.

REFERENCES

1. Arendar, H. (2009). Pamiatky XIV Arheolohichnoho zizdu v zibranni Chernihivskoho istorichnoho muzeiu imeni V. V. Tarnavskoho [Monuments of the XIV Archaeological Congress in the collection of the Chernihiv Historical Museum named after V. V. Tarnavsky]. *Skarbnytsia ukrainskoi kultury*. Vol. 11, pp. 163–175. [in Ukrainian].
2. Blakytyni, M.M. (2009). Pidhotovka i provedennia XIV Vserosiskoho arheolohichnoho zizdu za materialamy chasopysu "Chernyovskoye eparkhyalne yzvestyia". [Preparation and holding of the XIV All-Russian Archaeological Congress based on the materials of the magazine «Chernihiv Diocesan News»]. *Skarbnytsia ukrainskoi kultury*. Vol. 11, pp. 136–140. [in Ukrainian].
3. Dobrovolskij, P.M. (1908). Arheologicheskij sezd v g. Chernigove. [Archaeological Congress in Chernihiv]. *Pribavlenie k Chernigovskim eparhialnym vedomostjam*. 1908. Vol. 17, pp. 681–688. [in Russian].;
4. Dobrovolskij, P.M. (1908). Arheologicheskij sezd v g. Chernigove. [Archaeological Congress in Chernihiv]. *Pribavlenie k Chernigovskim eparhialnym vedomostjam*. Vol. 18, pp. 717–725. [in Russian].;
5. Dobrovolskij, P.M. (1908). Izvestija XIV Arheologicheskogo sezda v g. Chernigove. [Proceedings of the XIV Archaeological Congress in Chernihiv]. *Tipografija Gubernskogo Zemstva*. Vol. 6, pp. 77. [in Russian]
6. Dobrovolskij, P.M. (1911). Staropechatnye Lvovskie knigi v Chernigovskoj gubernii. [Old printed Lviv books in the Chernihiv province]. *Trudy Chernigovskogo Arheologicheskogo S'ezda v Chernigove pod red. Uvarovoj*. Vol. 3, pp. 29. [in Russian].
7. Dobrovolskij, P.M. (1908). Katalog vystavki XIV Arheologicheskogo sezda v g. Chernigove. [Catalog of the exhibition of the XIV Archaeological Congress in Chernihiv]. *Tipografija Chernigovskoj gubernii*. 508 s. [in Russian].
8. Dobrovolskij, P.M. (1908). Kratkij otchet ob organizacii i dejatel'nosti Chernigovskogo predvaritel'nogo komiteta po ustrojstvu XIV arheologicheskogo sezda (Prilozhenija). [Brief report on the organization and activities of the Chernihiv Preliminary Committee on the structure of the XIV Archaeological Congress (Appendices)]. *Trudy Chernigovskogo predvritel'nogo komiteta po ustrojstvu XIV Arheologicheskogo sezda*. pp. 1–8. [in Russian].
9. Dobrovolskij, P.M. (1911). Nenormalnoe polozhenie gubernskih uchenyh arhivnyh komissij i zhelate'nost ih reorganizacii [The abnormal situation of the provincial scientists of the archival commissions and the desirability of their reorganization]. *Trudy Chernigovskogo Arheologicheskogo S'ezda v Chernigove pod red. Uvarovoj*. Vol. 3, pp. 30. [in Russian].
10. Dobrovolskij, P.M. (1911). Ob ikonostase Vvedenskoj cerkvi arhierijskogo doma v Troickom monastyre [About the iconostasis of the Vvedenskaya Church of the Bishop's House in the Trinity Monastery]. *Trudy Chernigovskogo Arheologicheskogo S'ezda v Chernigove pod red. Uvarovoj*. Vol. 3, pp. 88 [in Russian].
11. Dobrovolskij, P.M. (1911). Ob Olegovom pole i peshherah Eleckogo monastirja [About Oleg's field and caves of the Eletsky monastery]. *Trudy Chernigovskogo Arheologicheskogo S'ezda v Chernigove pod red. Uvarovoj*. Vol. 3, pp. 88. [in Russian].
12. Dobrovolskij, P.M. (1911). Otchet o dejatel'nosti za 1910 g. [Activity Report for 1910]. *Chernigovskaja gubernskaja arhivnaja komissija. Tipografija gubernskogo zemstva*. pp. 1–32. [in Russian].
13. Dobrovolskij, P.M. (1911). Otchet o dejatel'nosti Chernigovskogo predvaritel'nogo komiteta [Report on the activities of the Chernihiv Preliminary Committee]. *Trudy Chernigovskogo Arheologicheskogo S'ezda v Chernigove pod red. Uvarovoj*. Vol. 3, pp. 51. [in Russian].
14. Dobrovolskij, P.M. (1911). Plan Chernigova do rasplanirovaniya v nachale XIX veka [Chernihiv plan before planning in the early XIX century]. *Trudy Chernigovskogo Arheologicheskogo S'ezda v Chernigove pod red. Uvarovoj*. Vol. 3, pp. 115 [in Russian].
15. Dobrovolskij, P.M. (1911). Chernigovskaja pechat' v XVII–XVIII vv. [Chernihiv seal in the XVII–XVIII centuries]. *Trudy Chernigovskogo Arheologicheskogo S'ezda v Chernigove pod red. Uvarovoj*. Vol. 3, pp. 28 [in Russian].
16. Kovalenko, O.B. (1980). XIV Arheolohicheskij sezd i razvitiye istoricheskogo issledovaniya na Chernigovshchine [XIV Archaeological Congress and the development of historical research in the Chernihiv region]. *Problemy arheologii Yuzhnoy Rusi. Materialy istoriko-arkheologicheskogo seminaru «Chernigov i ego okruga v IX–XIII vv.»*, pp. 123–128. [in Russian].
17. Pravyla piatnadsiatoho arheolohichno zizdu v Novhorodi ta protokoly zasidan Poperednoho Komitetu 3 – 6 sichnia 1909 r. (1909). Moskva. [in Ukrainian].
18. Samoilenko, A. H. (2012). Iz istorii muzeinogo dela v Chernigovskoy gubernii kon. XIX – nach. XX vv. [From the history of museum work in the Chernihiv province XIX –beginning XX centuries]. *Voprosy muzeologii*. Vol. 2(6), pp. 40–49. [in Russian].
19. Chernenko, O., Yasnovska, L. (1999). Arheolohichni doslidzhennia P.M. Dobrovolskoho na Chernihovo-Sivershchyni. [Archaeological research of P.M. Dobrovolsky in the Chernihiv-Siverskyi region]. *Siverianskyi litopys*. Vol. 5, pp. 34–40. [in Ukrainian].
20. Shcherbyna, S. (2009). Tsekhovi relikvii na vystavtsi XIV Arheolohichnoho zizdu [Workshop relics at the exhibition of the XIV Archaeological Congress]. *Skarbnytsia ukrainskoi kultury*. Vol. 11, pp. 151–154. [in Ukrainian].
21. Yasnovska, L. Dmytro Yakovych Samokvasov ta XIV Arheolohichnyi zizd [Dmitry Yakovlevich Samokvasov and the XIV Archaeological Congress]. *Skarbnytsia ukrainskoi kultury*. Chernihiv, Vol. 11, pp. 105–112. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.02.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.

УДК 930.1(470+571):378.4(477.51)

Ю.М. Давиденко

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ РОСІЇ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ ІСТОРИКІВ НІЖИНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена одній з маловивчених проблем функціонування Ніжинської вищої школи, а саме дослідженню актуальних проблем російської історії в науковому доробку вчених ніжинської вищої школи в період XIX – до XX ст.

На підставі мотиву історичних джерел та наукової літератури проаналізовано історіографічний доробок ніжинських істориків, висвітлено науково-тематичну та ідеологічну спрямованість досліджень, розкрито особливості розвитку історичної науки в зазначений період.

Автором розглянуто основні історичні праці вчених М. Арістова, Г. Максимовича, М. Бережкова та ін. Визначено, що історіографічно ніжинські історики висвітлювали комплекс проблем, пов'язаних зі становленням Російської імперії, її суспільно-економічний та політичний розвиток досить традиційно.

Акцентовано увагу на заснуванні ніжинськими науковцями власної історичної школи, яка зробила значний внесок у розвиток вітчизняної історичної науки.

Ключові слова: історія, історіографія, Ніжинська вища школа.

У нинішніх умовах стану академічної історичної науки, яка проходить нелегкий період свого розвитку, дослідники дедалі частіше звертаються до мало вивчених її сторінок, відкривають нові горизонти досліджень. Завдяки чисельним розвідкам, що з'явилися останнім часом, одержало новий імпульс справді ґрунтовне і неупереджене студювання процесу становлення та розвитку історичної науки в Україні. Зокрема, значну увагу дослідники приділяють з'ясуванню місця та ролі наукових шкіл. Саме в них формувалися кадри для вітчизняної історичної науки, закладалися засади української історіографії, яка згодом еволюціонувала паралельно розвитку світової історичної думки.